

Алоҳида таъкидлашни истардимки, республикамиздаги кутубхоналарчиларнинг азалий орзуси ушалади. Бизга Президентимиз катта совға инъом этдилар. 21-май Кутубхоначилар куни деб белгиланиб, бунда кутубхоначиларнинг кўп йиллик ҳалол меҳнати ва ахборот-кутубхона соҳасини ривожлантиришга қўшган ҳиссаси учун давлат мукофотлари билан тақдирлаш ва рағбатлантириш кўзда тутилганлигини ўқиб, бошимиз осмонга етди. Албатта бу биз – соҳамиз вакиллари учун катта эътибор, улкан рағбат, эътироф бўлибгина қолмасдан, балки юксак масъулиятдир.

Биз давлатимиз раҳбарининг эътиборига жавобан, мамлакатимизда китобхонлик маданиятини ошириш, китоб мутолаасини янада такомиллаштириш орқали аҳолимиз, айниқса ёшларимизни юксак маънавиятли шахслар қилиб тарбиялашга бор билим, малака ва тажрибамизни, жамики имкониятларимизни сафарбар этишга тайёрмиз.

Хулоса ўрнида айтмоқчиманки, энди ҳақиқий маънода “Касбим менинг – фахрим менинг”га айланди.

БАРҲАЁТДИР ОГАҲИЙ БОҒИ (Муҳаммад Ризо Огаҳий таваллудининг 210 йиллиги олдидан)

Муяссар ДИЛМУРОДОВА,
Республика илмий педагогика кутубхонаси,
Илмий библиография бўлим бошлиғи

Abstract: This article dedicated to the 210th anniversary of the life and work of the poet, thinker, historian, translator Muhammad Riza Ogahi, his historical and translated works. The life of the poet, his scientific, historical and artistic heritage for generations testifies to his exceptional talent.

Purpose: To acquaint the growing generation with the scientific heritage of Muhammad Riza Ogahi.

Мамлакатимизда мумтоз адибларимиз ва улар яратган асарларни ўрганиш, улардаги миллатимизга хос бўлган чин инсоний фазилатларни улуғлаш, ўсиб келаётган авлодни ватанпарварлик, миллатпарварлик, бунёдкорлик, ўзига ишонч ва ғурур, меҳр-оқибатлилик руҳида тарбиялашга бўлган эътибор кундан-кунга ортиб бормоқда. Зеро, буюк ўтмишни билмасдан туриб буюк келажак қуриб бўлмайди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг 2018 йил 12 майдаги “Буюк алломалар, адиб ва мутафаккирларимиз ижодий меросини кенг ўрганиш ва тарғиб қилиш мақсадида, ёшлар ўртасида китобхонлик танловларини ташкил этиш тўғрисида” қабул қилган қарори айни муддао бўлди.

Қарорда буюк адиб ва мутафаккирларимизнинг

нодир мероси, ибратли ҳаёти ва ижтимоий фаолиятини ҳар тамонлама чуқур ўрганиш ва тарғиб этиш, ёшларимизни ўзликни англаш, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, улар ўртасида китобхонлик маданиятини кенг оммалаштириш мақсадида, танловлар ўтказиш кўзда тутилган.

Танловларни Ватанимиз тарихи ва халқимизнинг маънавий ҳаётида беқиёс ўрин тутадиган Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Муҳаммад Ризо Огаҳий, Бердақ сингари буюк мутафаккирларимиз ижоди ва фаолияти, жаҳон адабиётининг дурдона асарлари, “Алпомиш”, “Гўрўғли”, “Кунтуғмиш” каби халқ дostonлари бўйича ўтказиш режалаштирилган.

Бу йил декабрь ойида мутафаккир шоир, тарихчи

ва таржимон Муҳаммад Ризо Огаҳий таваллудининг 210 йиллиги жойларда кенг нишонланади.

Огаҳий нафақат ўзбек, балки жаҳон адабиёти хазинасидан муносиб ўрин олишга арзирли кўплаб баркамол бадиият дурдоналарини яратган забардаст адиблардан ҳисобланади. Шоирнинг ҳаёти, авлодларга қолдирган бадиий, илмий ва тарихий мероси унинг бетакрор истеъдод соҳиби бўлган лигидан далолат беради.

Мутафаккир шоир, етук тарихчи, таржимон сифатида XIX аср ўзбек адабиёти тарихида катта ўрин тутган Муҳаммад Ризо Эрнийезбек ўғли Огаҳий (Огаҳий тахаллуси; огоҳ, зийрак, хабардор деган маънони билдиради.) 1809 йили Хива шаҳри яқинидаги Қиёт қишлоғида мироб хонадониди дунёга келди. Унинг ота-боболари узоқ йиллар мобайнида Хива хонлигида мироблик вазифасида ишлаб келганлар. Амакиси – машҳур шоир ва муаррих Шермуҳаммад Мунис ҳам мироб эди. Уч ёшида отасидан етим қолган Муҳаммад Ризо амакиси қўлида тарбияланади.

Зехни ўткир, тиришқоқ бўлган Муҳаммад Ризо аввал бошланғич мактабда савод чиқариб, кейин мадрасада таҳсилни давом эттиради. Ўз даврининг барча асосий илмларини ўзлаштиради, форс ва араб тилларини чуқур ўрганади.

Мунис хонадониди тез-тез олимлар, шоирлар, хофизлар, адабиёт ва санъат мухлислари тўпланиб, илмий-адабий суҳбатлар, кўшиқ ва мусиқа базмлари бўлиб турарди. Улар бу давраларнинг доимий иштирокчиси бўлган Огаҳийнинг ўз даврининг зиёли ва ижодкор кишиси ўлароқ шаклланишида муҳим роль ўйнайди.

1829 йили Мунис вафот этгач, унинг ўрнига тайинланган Огаҳий қарийиб ўттиз йил бош мироб бўлиб ишлайди. Лекин бу лавозим шоир учун унча хайрли бўлмади – хизмат вазифасини адо этаётганида отдан йиқилиб, оёғидан қаттиқ жароҳатланади. Шунга қарамай, у бир неча йил хизмат вазифасини давом эттиради ва соғлиги ёмонлашгач, 1857 йили ўз лавозимидан истеъфо бериб, ҳаётининг қолган қисмини тамомила илму ижодга бағишлайди. Узоқ йиллар тинимсиз заҳмат чекиб, кўплаб дурдона асарлар яратади. 1874 йили 65 ёшида вафот этган шоир, ўзи туғилган Қиёт қишлоғида дафн этилади.

Огаҳий Хива хонлари – Муҳаммад Раҳим I, Оллоқули, Муҳаммад Амин, Қутлукмурод, Сайид Муҳаммад хукмронлик қилган даврларда Хоразмнинг ярим асрдан кўпроқ кечган тарихий воқеаларини бир неча асарларга жамлади. Бу асарлар ҳозирги кунда XIX асрдаги сиёсий-иқтисодий, маданий-маънавий ҳаётимизни ўрганишда, ёш

авлодни Ўзбекистон тарихининг маълум бўлмаган саҳифалари билан таништиришда муҳим аҳамият касб этади.

Огаҳий лирик шоир бўлиб, туркий ва форсий тилда шеърлар ёзган. У умри бўйи ижод этган шеърий асарларини тўплаб, 18 минг мисрадан иборат ”Таъвиз ул- ошиқин” (“Ошиқлар тумори” – 1852 й.) номли девон тузди. Бу девон араб алифбоси тартибида тузилган бўлиб, ғазал, мухаммас, мусаддас, рубоий, форс-тожикча ғазаллардан таржимаси билан келтирилган намуналар ва бошқа жанрлардаги шеърларни ўз ичига олади. Девонга “Ашъори форсий” номи билан Огаҳийнинг форс тилидаги 1300 мисра шеъри ҳам киритилган. Девондаги асарлар мазмун-мундарижаси марказида ишқ-муҳаббат мавзуи туради. Огаҳий девониди замон ва замондошлари тасвири ҳам катта ўрин эгаллаган. “Таъвиз ул-ошиқин” Хивада тошбосмада нашр этилган. Шоир ўзи яшаб ижод этган мураккаб даврни маҳорат билан бадиий умумлаштирганда, замон ва унинг аҳлига муносабат билдирганда, инсонпарварлик, халқпарварлик нуқтаи назаридан ёндашган.

Огаҳийнинг юксак инсонпарварлик руҳи билан суғорилган ғоялари хон ва шоир Ферузнинг сиёсий-маърифий тарбиясига таъсир қилган. У Хива хонларига, йирик тарихий шахсларга бағишлаб қасидалар ёзган. Огаҳийнинг ”Қасидаи насиҳат” асари Ферузга бағишланган бўлиб, 1865 йилда маснавий усулида яратилган ва унда шоирнинг сиёсий-маърифий қарашлари ёрқин акс этган. У ўз насиҳатларида салтанатни бошқаришнинг йўл-йўриқларини кўрсатади, мамлакат ва халқни адолат билан идора этиш йўлларини белгилаб беради. Шоирнинг фикрича, шоҳ шариат аҳкомларига қаттиқ амал қилмоғи лозим. У айш-ишратдан, фитна ва ғийбатдан, ғафлатдан, зулм-разолатдан, чақимчиликдан, молпарастликдан узоқ бўлиши керак. Феруз Огаҳийнинг давлатни бошқариш тўғрисидаги маслаҳатларига қулоқ тутган, унинг ҳикматли байтларини мрамар тошларга ёздириб, арзхоналарга қўйдирган:

Шаҳо, олам ичра бугун шоҳсен,

Бурундин бу сўзларга огоҳсен.

Умидим будурким, амал қилғасен,

Амал айламакда жадал қилғасен.

Огаҳий Шарқ мумтоз шеъриятининг йигирмага яқин жанрида маҳорат билан қалам тебратган. Шоир девониди ғазал, мустазод, қасида, мухаммас, мусаддас, мураббаъ, мусамман, таржеъбанд, қитъа, рубоий, туюқ, маснавий каби жанрларда ёзилган шаклан гўзал, мазмунан теран, бадиий баркамол

намуналар кўп.

У ўзининг бир мусамманида ижодининг бу хусусиятига ишора бериб ўтган:

Иш манга бўлмиш ул ой кўйида маскан айламак,
Дардинг абёт ўқуб, ҳолимга шеван айламак,
Ҳусни васфини ғазал бирла мубайян айламак,
Маснавий ичра ғами ишқин мубарҳан айламак,
Огаҳий янглиғ рубоий санъатин фан айламак,
Фикр ила дилкаш мухаммаслар муайян айламак,
Лек эмас эрди ҳадим назми мусамман айламак,
Бўлди бу журъатга боис ҳукми султон, эй кўнгул.

Огаҳий тарихий асарларида Хоразмда яшаган ўзбек, туркман, қорақалпоқ, қозоқ халқларининг тарихи, маданий ва ижтимоий ҳаёти, Хива хонлигининг бошқа давлатлар билан муносабатлари сингари тарихий воқеалар акс этган. Жумладан,

“Риёз-уд-давлат” (“Жаннат боғлари” – 1844) 1843–1846 йиллар – Оллоқулихон даври воқеалари;

“Зубдат-ут-таворих” (“Тарихлар қаймоғи” – 1845-46) 1843–1846 – Раҳимқулихон даври воқеалари;

“Жомеъ ул-воқеоти султоний” (“Султонлик воқеаларини жамловчи” – 1857) 1847–1855 йиллар ҳукмронлик қилган хонлар: Муҳаммад Аминхон, Абдуллахон, Қутлуғмурод иноқ даври воқеалари;

“Гулшани давлат” (“Далват гулшани” – 1865) 1856–1865 йиллар – Сайид Муҳаммад Баҳодирхон даври воқеалари;

“Шоҳиди иқбол” (“Иқбол гувоҳи” – 1872) Феруз тахаллуслии Муҳаммад Раҳимхон Соний II давридаги тарихий воқеалар, 1873 йили рус қўшинларининг Хивага юриши тасвирланган.

Огаҳийнинг тарихий асарлари ҳам бадиий наср сифатида, ҳам XIX аср Хоразм воқелигини ҳаққоний акс эттирувчи нодир тарихий ҳужжатлар сифатида қимматлидир.

Огаҳий Шарқ адабиётининг дурдона асарларини ўзбек тилига таржима қилган забардаст ва сермахсул таржимон ҳисобланади. Шоир таржима қилган асарларнинг барчаси тарихий, ахлоқий, фалсафий-ахлоқий характердаги асарлардир. Мумтоз адабиётимизда Огаҳийчалик сермахсул таржимон кам учрайди. Шоир форс-тожик ва усмонли турк тилларида ёзилган кўплаб насрий ва шеърӣ асарларни тилимизга ўгириб, катта бадиий ва маърифий мерос қолдирган.

Огаҳийнинг таржималари ҳақида журналхонлар тасаввурга эга бўлишлари учун қуйида уларнинг рўйхатини келтириб ўтамиз.

1. Низомий “Ҳафт пайкар” (Асар насрий баён

йўлида таржима қилинган).

2. Мирхонд “Равзат ус-сафо” (Асарнинг 2–3-жилдини форсийдан ўзбекчага таржима қилган. Бу асарнинг 1-қисмини Мунис таржима қилган).

3. Муҳаммад Маҳдий Астрабодий “Тарихи жаҳонкушои Нодирий”.

4. Зайниддин Восифий “Бадоеъ ул-вақоъ”.

5. Амир Ҳусрав Деҳлавий “Ҳашт беҳишт” (“Саккиз жаннат”).

6. Бадриддин Ҳилолий “Шоҳ ва гадо”.

7. Ҳусайн Воиз Кошифий “Ахлоқи муҳсиний” (“Яхши хулқлар”).

8. Абдурахмон Жомийнинг “Юсуф ва Зулайҳо”.

9. Кайковус “Қобуснома”.

10. Муҳаммад Юсуф Мунши “Тазкираи Муқимхоний”.

11. Саъдий “Гулистон”.

12. Шарафиддин Али Яздий “Зафарнома”.

13. Ризоқулихон Ҳидоят “Равзат ус - сафои Носирий”.

14. Муҳаммад Ворис “Зубдат ул-ҳикоят”.

15. Муҳаммад Ворис “Шарҳи далоил ал-хайрат.

16. Маҳмуд бинни Шайх Али Ғиждувоний “Мифтоҳ ул-толибин”.

17. Муҳаммад Муқим Ҳиротий “Табақоти Акбаршоҳий”.

Кўхна маданиятимиз тарихида ўчмас из қолдирган ёрқин сиймолардан бири бўлмиш Огаҳий бобомиз хотирасини ифтихор туйғуси билан ёдга оламиз. Шу билан бирга, ёш авлодни инсоншунослик – адабиёт руҳида тарбиялаётган устозлар, қолаверса, қалбида ўтмишимиз, маданиятимизга ҳурмат-эҳтиром, муҳаббат туйғуси жўш уриб турган ҳар бир инсон Огаҳий меросини изчил ўрганишга ва уни тарғиб қилишга бурчлидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. *Ўзбекистон миллий энциклопедияси: 6-ж. Мирӣ-Пархиш. - Т.: “ЎМЭ” Давлат ил. нашриёти, 2003. – Б.452-454.*

2. *Огаҳий. Жамолнинг жилваси/ Тўпловчи, сўз боши ва изоҳлар муаллифи Э.Очилов. – Т.: Ўзбекистон, 2013. – Б.3-6.*

3. *Мелибоева З. Назм ичра бир гавҳар : Огаҳий таваллудининг 205 йиллигига/ З.Мелибоева// Тил ва адабиёт таълими. – 2014. –33. – Б.32-34.*

4. *Эшчанова Ё.Ҳ. “Муҳаммад Ризо Огаҳий” мавзусини ўрганиш/ Ё.Эшчанова// Таълим технологиялари. – 2017. –№4. – Б.22-28.*